

De natuurwaarden van platen en slikken

Gert-Jan Buth

Nog steeds komen duizenden hectaren platen en slikken in de Ooster- en Westerschelde voor. Zeeland is altijd rijk aan blikken (zandplaten) en slikken geweest. Vanouds her is hun aanwezigheid hier zo vanzelfsprekend dat men gauw vergeet wat voor een belangrijke natuurgebieden het in feite wel zijn. Als natuurbeschermer stuit je dan ook regelmatig op een berg onbegrip bij vertegenwoordigers van de regionale en provinciale overheid. Men snapt niet waarom zo bijzonder gedaan moet worden over een kaal slik of een zandplaat.

De laatste jaren is het oppervlak getijde-gebied in zuidwest-Nederland sterk afgenomen. Het Haringvliet, de Grevelingen en recent het Krammer-Volkerak zijn hun getijde-karakter kwijt geraakt. Wat betreft de Westerschelde groeit de trieste reeks publikaties en gegevens die aantonen hoe vervuild dit gebied wel niet is. Rest ons nog de verkleinde Oosterschelde als „puur natuur” getijde-gebied. Binnenkort worden een aantal belangrijke beleidsmatige beslissingen genomen die betrekking hebben op de platen en slikken in de Oosterschelde. Tegen deze achtergrond leek het mij goed om hier een aantal gegevens over het fascinerende intergetijde-gebied, zoals platen en slikken ook wel genoemd worden, samen te vatten.

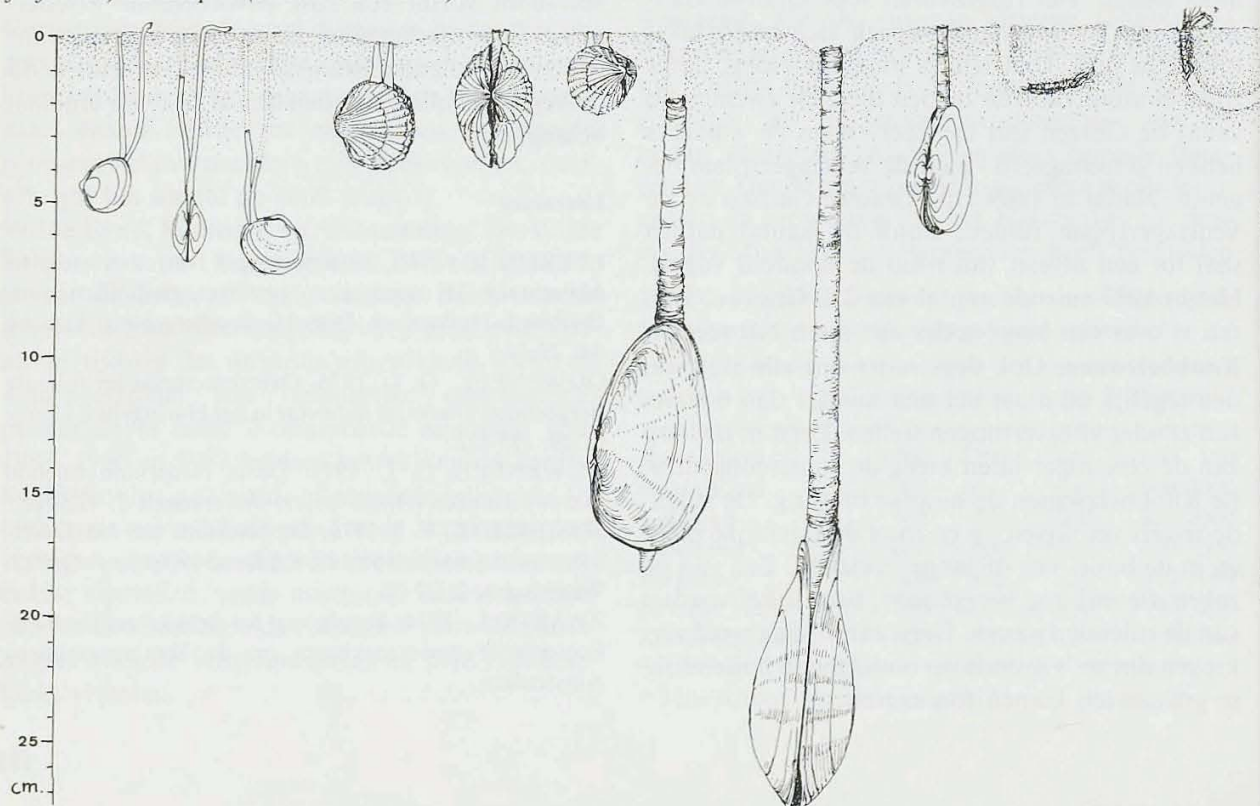
Weiden van vlees

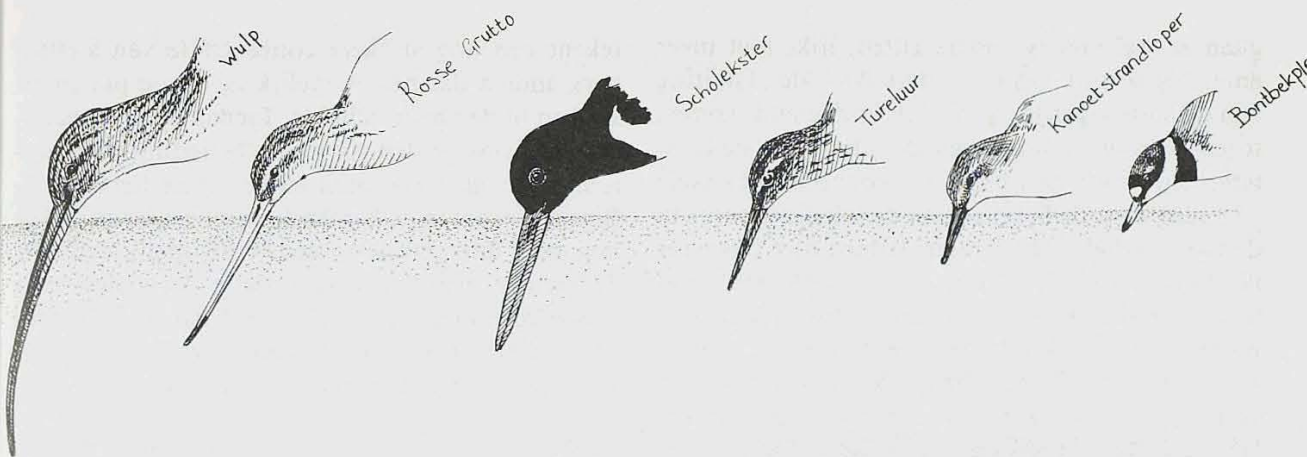
Grote intergetijde-gebieden in de directe omgeving

Het bodemleven van slikken en platen. Van links naar rechts (telkens 3 ex./soort): Nonnetje (*Macoma balthica*), Kokkel (*Cardium edule*), Strandgaper (*Mya arenaria*), Slijkgarnaal (*Corophium volutator*), Wapenworm? (*Heteromastus filiformis*) en Zeepier (*Arenicola marina*).

van Schouwen-Duiveland zijn de Slikken van Viane bij Oosterland en de ongeveer 7 km lange Roggenplaat in het mondingsgebied. In de Schelphoek en ten oosten van Zierikzee liggen kleinere gebieden. Op het eerste gezicht is er inderdaad niet veel te zien op het slik of een plaat. Let je wat beter op dan vallen allereerst de tandpasta-hoopjes van de zeepieren op, of hoor je op een gegeven moment gekraak onder je voeten als je over een kokkelbank loopt. Volkomen aangepast aan het dynamische getijde-milieu spelen de biologische activiteiten op de platen en slikken zich vooral in, of vlak boven de bodem af. Wanneer de bovenlaag van een stuk slikbodem wordt uitgezeefd, blijkt dat hierin grote massa's dieren voorkomen.

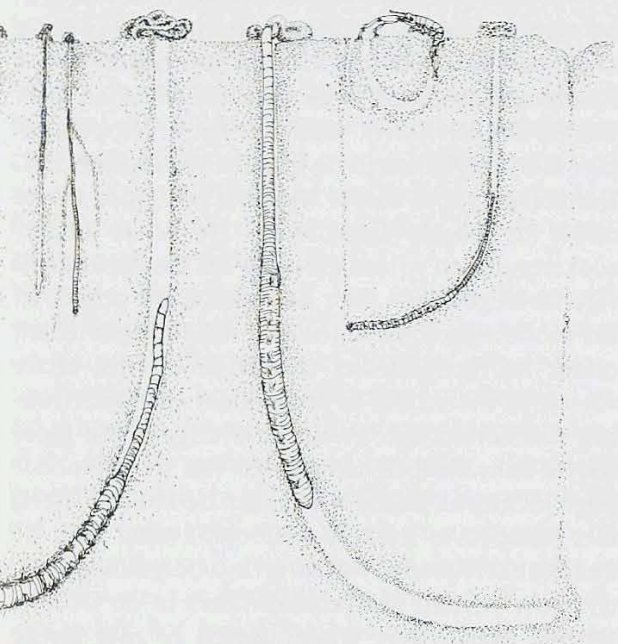
Gebieden als de Oosterschelde zijn ondiep in vergelijking met de open zee. De hoge planktonproductie in het water vormt het voedsel voor de vele bodemdieren in de platen en de slikken.

Vogels van slikken en platen. De voedingsgewoonten van de diverse soorten heeft alles te maken met de bereikbaarheid van de prooidieren - zie tekening bodemdieren.

Wormachtigen, schelpdieren en kreeftachtigen filteren het plankton uit het water of verzamelen hun voedsel al gravend door de bodem. Op hun beurt vormen de bodemdieren weer het voedsel voor grote hoeveelheden vissen en vogels. Als de platen onder water staan steken lichaamsdelen van de wormachtigen en de schelpdieren boven het bodemoppervlak uit om voedsel te bemachtigen wat in het water zweeft. Platvissen „grazen” deze uitsteeksels af, die daarna echter weer snel aangroeien. Met laag water als de dieren zich in de bodem hebben teruggetrokken, peuren grote aantallen vogels met hun lange snavels naar deze bodemdieren. Daarnaast oogst de mens nog eens elk jaar scheepsladingen aan kokkels, en mossels van de platen in de Oosterschelde. Het is te begrijpen dat

de productie aan bodemdieren in het intergetijdegebied erg hoog moet zijn. Alleen al bijvoorbeeld van het Wadslakje komen plaatselijk dichtheden van vijftig tot zeventig duizend exemplaren per vierkante meter voor. Het is dan ook niet vreemd dat enkele jaren geleden een bioloog die een promotie-onderzoek uitvoerde naar het functioneren van de wadplaten in de Waddenzee zo onder de indruk kwam van de biologische productiecijfers van deze gebieden, cijfers waaraan de landbouw niet kan tippen, dat hij zijn proefschrift de titel gaf: „Weiden van vlees”.

Vogels en zehonden

Het meest opvallende aspect van getijde-gebieden wordt gevormd door de tienduizenden vogels die hier aanwezig zijn. Die vogelrijkdom is dan ook één van de belangrijke argumenten geweest om acht miljard gulden voor een stormvloedkering uit te geven. Veel is al geschreven over de grote betekenis van de Oosterschelde voor de steltlopers, de eenden, de ganzen, de meeuwachtigen en de sterns, zoals recent nog in het boek „De vogels van Schouwen-Duiveland”. Ook de vogelrijkdom binnendijks is voor een belangrijk deel terug te voeren op de aanwezigheid van de Oosterschelde. Uit het vogelonderzoek wat de laatste jaren door Rijkswaterstaat en het Delta Instituut in de Oosterschelde wordt uitgevoerd komt langzamerhand het beeld naar voren dat de platen in de Oosterschelde maximaal door vogels benut worden en dat het overleven in een dergelijk getijde-gebied voor steltlopers toch vaak betekent balanceren op het slappe koord. Zodra er sprake is van een beetje winter sneuvelen er hier honderden vogels. Veel „rek” in het systeem, in de trant van; kunnen er nog meer vogels bij, of, als ze verstoord worden

gaan ze wel ergens anders zitten, lijkt niet meer aanwezig te zijn. Onder andere door de afsluiting van de andere getijde-gebieden in Zeeland, komen tegenwoordig erg hoge vogeldichtheden in de Oosterschelde voor. Dat blijkt bijvoorbeeld uit enkele gegevens voor de Scholekster, de talrijkste soort in de Oosterschelde. In januari komen hier ongeveer negentig tot honderd duizend scholeksters voor, terwijl er dan in de Waddenzee driemaal zoveel voorkomen. De Waddenzee is echter wel acht maal zo groot als de Oosterschelde. Meer steltlopers op de Roggenplaat lijken er niet meer bij te kunnen. Op de platen en slikken komt namelijk ook een soort territorium-gedrag onder de vogels voor. Hogere dichtheden veroorzaakt meer ruzies en dus minder tijd om te fourageren. Vanaf de tweede helft van de zomer kunnen de vogels eigenlijk geen uur missen bij het fourageren omdat anders geen voldoende vet-reserves voor de winter opgebouwd kunnen worden. Bij het onderzoek is tevens duidelijk geworden dat een aantal steltloper-soorten erg plaatsgetrouw zijn aan hun gedeelte van de Oosterschelde en ze keren daar elk jaar weer naar terug. Ze hebben daar ter plaatse terreinkennis opgebouwd en zullen niet gauw naar elders in de Oosterschelde vertrekken, waar bovendien de kans groot is dat alle plaatsen al „bezet” zijn. Verstoring door mensen op de platen en slikken zal dus in vele gevallen voor de desbetreffende vogels neerkomen op hongerijsden. Uit vogeltellingen is inmiddels ook gebleken dat de aanname dat gedurende de zomermaanden, het toeristenseizoen dus, bijna geen vogels in de Oosterschelde aanwezig zouden zijn, bijgesteld moet worden. In juli blijken de aantallen al weer flink toe te nemen.

Onlangs is op een studiedag in Middelburg duidelijk geworden dat, mits politici en bestuurders meewerken, er weer een toekomst voor de zeehond in de Oosterschelde en de Voordelta is. Om deze dieren in Zeeland „over de drempel te helpen” zullen er hier gedurende enkele jaren een aantal jonge zeehonden worden uitgezet, afkomstig uit de zeehondencreche te Pieterburen. Het klinkt nu ongehoofdelijk, maar in de jaren vijftig lagen er soms honderden zeehonden op de Roggenplaat. Zeehonden hebben vooral platen en rust nodig voor het zogen van hun jongen. In de zoogtijd, die in de zomermaanden valt, moeten ze enkele uren achtereen ongestoord op een plaat kunnen liggen.

Bedreigingen

Het verlies van een paar duizend hectare intergetijde-gebied in het Krammer-Volkerak in 1987 be-

tekt een nog sterkere concentratie van steltlopers, indien dat nog mogelijk is, op de platen en slikken in de Oosterschelde. Toename van concentratie zal ook gelden voor plaatbetreding door pierenspitters en rekreanten en de schelpdiervisserij. Bovendien zal in de komende decennia door afslag nog meer intergetijde-gebied verdwijnen, omdat in de nieuwe hydrologische situatie de geulen zich zullen opvullen. Verwacht wordt dat in 2020 van de huidige 10.900 ha intergetijde-gebied er 1400-1600 ha in de geulen verwenen zal zijn.

Onderzoek heeft ondertussen aangetoond wat de effecten van de rekreatieve activiteiten op de platen en slikken zijn. Tengevolge van het pierensteken heeft 15-20% van de platen en slikken een sterk verarmde bodemfauna en een zelfde oppervlakte heeft een matig verarmde bodemfauna. (Sterk verarmd wil zeggen; nog slechts 35% van de potentiële hoeveelheid bodemdieren is nog aanwezig.) Een wandelaar in het intertijde-gebied jaagt de eerste vogels al op een afstand van 400 m op. Al lopend houdt een wandelaar een gebied van ongeveer 20 ha vogelvrij. Hiervoor is reeds gezegd dat in de Oosterschelde de mogelijkheden voor de vogels om na verjaging ergens anders te gaan fourageren beperkt zijn. Bovendien kunnen een aantal vogelsoorten maar tijdens een gedeelte van de laagwater-periode optimaal fourageren. Kokkels bijvoorbeeld, het hoofdvoedsel voor een aantal vogelsoorten, zijn alleen te verschalken (hun schelpen staan dan open) tot een half uur nadat ze droog zijn komen te liggen.

De verjagingsafstand voor zeehonden is veel groter als voor vogels. In de zoogtijd worden ze al op afstanden van 1000 tot 1500 m verstoord.

Een recent probleem is de sterk toegenomen druk van de kokkelvisserij, waarover het afgelopen najaar alarmberichten in de kranten verschenen zijn. Dankzij de super zachte winter is een grote sterfte onder de vogels uitgebleven. De eerste onderzoeksresultaten wijzen erop dat het laatste kokkelvisseizoen gevolgen voor de vogels heeft gehad. In het mondingsgebied lagen hun lichaamsgewichten onder het gemiddelde, terwijl ze bij het eerste vorstje in het najaar al abnormaal snel doortrokken naar Frankrijk. (Waar ze overigens een grote sterfte-kans hebben tengevolge van de bijzonder hoge jachtdruk daar.) Niet alleen de kokkelvisserij met schepen is sterk toegenomen, maar ook de handkokkelvisserij. Waren er in voorgaande winters zo'n vijftien handkokkelvissers in de Oosterschelde actief, deze winter waren er zo'n kleine honderd in het intergetijde-gebied bezig, al of niet vergezeld van een hond.

Getijde landschap in de Oosterschelde. Naar een dia van Gert-Jan Buth.

Maatregelen

De acht miljard gulden voor een stormvloedkering en een primaire natuurfunctie voor het gebied die door de Stuurgroep Oosterschelde is vastgesteld, betekent dat we de bijzondere natuurwaarden van de Oosterschelde willen behouden. Dat houdt echter wel in dat op korte termijn enkele drastische maatregelen genomen zullen moeten worden. Wat betreft de mechanische kokkelvisserij ziet dat er hoopvol uit. Binnen het ministerie van landbouw en visserij zal binnenkort overleg plaatsvinden tussen de Directie Visserij en de Directie Natuur, Milieu en Faunabeheer over bijstelling van de regelgeving voor de kokkelvisserij.

Voor de betreding van het intergetijdgebied wordt op dit moment, als onderdeel van het onder de Natuurbeschermingswet brengen van de Oosterschelde, een betredingsregeling voorbereid. Dat zal inhouden dat een aantal intergetijdgebieden, al of niet permanent, voor betreding afgesloten moeten worden. In ieder geval zal de Roggenplaat, die zeer belangrijk voor vogels en zeehonden is, een betredingsvrij gebied moeten worden. Het is duidelijk dat een dergelijke maatregel faalt als ook niet gelijk het inrichtingsbeleid langs de randen van de Oosterschelde hierop afgesteld zal zijn.

(Vandaar de grote bezwaren die van de kant van de natuurbescherming staan tegen de recreatieve ontwikkeling van de Schelphoek, bijna op steenwopafstand van de Roggenplaat. Vooral de uitstraling van de trailerhelling in dat gebied zal grote negatieve gevolgen voor de Roggenplaat hebben.) Hopenlijk scharen de gemeenten rond de Oosterschelde zich voor honderd procent achter een dergelijke betredingsregeling en een hierop afgesteld beleid. Het zou getuigen van een bredere beleidsvisie dan één die ophoudt bij de eigen gemeentegrenzen en alleen gericht is op de korte termijnpolitiek van recreatieve ontwikkelingen. Hierdoor zouden er ook in de toekomst spectaculaire vogeldichtheden in en rond het bijzondere getijdlandschap van de Oosterschelde kunnen voorkomen en zouden er weer zehonden op de platen kunnen liggen. Zo'n grootschalig natuurlijk schouwspel is trouwens een toeristische attractie waaraan geen pretpark kan tippen.

